

ZBIGNIEW OFIARSKI
Szczecin

OPODATKOWANIE PAPIERÓW WARTOŚCIOWYCH W POLSCE

Przesłanki skłaniające do lokowania czasowo wolnych kapitałów pieniężnych w papiery wartościowe to przede wszystkim wysokość dochodów z takich lokat, mierzona głównie stopą oprocentowania papieru wartościowego, otrzymywaną dywidendą albo wielkością dyskonta, tj. różnicą między ceną zakupu a ceną uzyskaną przy wykupie danego papieru wartościowego. Coraz jednak częściej wpływ na decyzje podmiotów lokujących swoje kapitały w papiery wartościowe mają obowiązujące zasady opodatkowania tych papierów, tworzące systemy różnych preferencji i przywilejów podatkowych, głównie w podatkach dochodowych. W niniejszym artykule zostaną przedstawione podstawowe zasady dotyczące opodatkowania papierów wartościowych według stanu prawnego obowiązującego w drugiej połowie 1994 r. Dynamicznie rozwijający się w Polsce po 1989 r. rynek papierów wartościowych w pierwszej fazie przyciągał nowe kapitały niejako w sposób naturalny: wraz ze zmianą ustroju politycznego często były ujawnione oszczędności tezauryzowane przez ludność poza systemem rachunków bankowych, przemieszczano kapitał z operacji półlegalnych lub nawet nielegalnych czy wreszcie wycofywano oszczędności ulokowane w bankach. Te proste czynniki rozwoju rynku papierów wartościowych mogły szybko ulec wyczerpaniu. Dlatego należało stworzyć system bodźców wspomagających dalszy rozwój inwestycji w papiery wartościowe. Najlepiej do tego celu nadaje się system podatkowy z licznymi jego instrumentami pozwalający na odpowiednie kształtowanie popytu na poszczególne rodzaje papierów wartościowych. Za pewną cezurę czasową można tu uznać rok 1993, kiedy to zapoczątkowano tworzenie silnych preferencji podatkowych dla nabywców skarbowych papierów wartościowych, co z kolei wiązało się z narastającym

deficytem w budżecie państwa i potrzebą finansowania tego deficytu emitowanymi skarbowymi papierami wartościowymi. Drugi, mniej zauważalny system preferencji podatkowych wiązał się ze wspomaganiem rozwoju giełdy papierów wartościowych i innych elementów rynku papierów wartościowych np. funduszy powierniczych.

Papiery wartościowe mogą być opodatkowane podatkami dochodowymi, przynoszą bowiem dochody w postaci odsetek, dywidend lub dochód z ich sprzedaży. Ponadto opodatkowaniu może podlegać obrót papierami wartościowymi, a w razie ich nieodpłatnego nabycia (darowizna, spadkobranie) mogą być opodatkowane podatkiem majątkowym – podatkiem od spadków i darowizn. Największe znaczenie, z punktu widzenia stymulowania rozwoju rynku papierów wartościowych, mają przepisy podatków dochodowych, chociaż sytuacja ta może ulec zmianie w przypadku wprowadzenia podatku (opłaty) od transakcji zawieranych na giełdzie papierów wartościowych i objęcie podatkiem obrotu, a nie dochodu z takiej transakcji. Istnieją nawet uzasadnione obawy, iż może to spowodować spadek zainteresowania rynkiem papierów wartościowych, tak jak nastąpiło to w ubiegłych latach w Szwecji.

PODATKI DOCHODOWE A PAPIERY WARTOŚCIOWE

W Polsce stosowany jest mieszany system opodatkowania dochodów z papierów wartościowych. Przede wszystkim można mówić o trzech źródłach dochodów, tzn. odsetkach od papierów wartościowych, dywidendach z papierów wartościowych oraz dochodach pochodzących ze sprzedaży papierów wartościowych. System opodatkowania dochodów został wewnętrznie zróżnicowany w zależności od tego, czy podmiotem podatku jest osoba fizyczna, czy osoba prawna bądź jednostka organizacyjna nie mająca osobowości prawnej, lecz opodatkowana podatkiem dochodowym od osób prawnych. Ponadto stosowane są różne zwolnienia, wyłączenia lub odliczenia od podstawy opodatkowania oraz kumulowanie dochodów z papierów wartościowych z innymi dochodami podatnika albo oddzielne opodatkowanie dochodów według stawki ryczałtowej. Taki stan regulacji sprawia, że system opodatkowania dochodów z papierów wartościowych można uznać za skomplikowany i mało zrozumiały dla podatnika.

Na podstawie art. 10 ust. 1 pkt 7 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych¹ jako jedno ze źródeł przychodów określono kapitały pieniężne i prawa majątkowe. W art. 17 cytowanej ustawy, w brzmieniu nadanym nowelizacją z 1993 r.², podjęto próbę zdefiniowania pojęcia przychodów z kapitałów pieniężnych. Definicja ta składa się z dwóch części. Ma to istotne znaczenie, ponieważ zróżnicowano sposób wymiaru i poboru podatku dochodowego w zależności od tego, jakiego rodzaju są kapitały pieniężne. Pierwszą grupę przychodów z kapitałów pieniężnych, określoną w art. 17 pkt 1 cytowanej ustawy, stanowią odsetki od pożyczek, wkładów oszczędnościowych i środków na rachunkach bankowych (z wyjątkiem utrzymywanych w związku z wykonywaną działalnością gospodarczą), odsetki od obligacji i innych papierów wartościowych oraz dywidendy i inne przychody z tytułu udziału w zyskach osób prawnych, w tym również wartość dokonanych na rzecz udziałowców i akcjonariuszy nieodpłatnych lub częściowo odpłatnych świadczeń, oraz dochody z funduszy powierniczych, w tym również z tytułu umorzenia jednostek uczestnictwa w funduszach powierniczych w części przekraczającej ich koszt nabycia lub wartość z dnia nabycia, jeżeli nastąpiło ono w drodze spadku lub darowizny.

Do drugiej grupy przychodów z kapitałów pieniężnych, określonej w art. 17 pkt 2 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, zaliczono przychody z odpłatnego przeniesienia tytułu własności udziałów w spółkach, akcji oraz innych papierów wartościowych.

Niektóre z wymienionych wyżej przychodów z kapitałów pieniężnych zostały zwolnione z podatku dochodowego od osób fizycznych. Na mocy art. 21 ust. 1 pkt 5 cytowanej ustawy zwolniono od podatku dochodowego odsetki z obligacji Skarbu Państwa oraz wkładów oszczędnościowych i środków na rachunkach bankowych, z wyjątkiem rachunków bankowych utrzymywanych w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą (pozarolniczą) lub bezpośrednio w związku z wykonywaniem wolnego zawodu. Zwolnienie od podatku dochodowego odsetek z obligacji Skarbu Państwa ma charakter bezterminowy, w przeciwieństwie do zwolnienia wprowadzonego postanowieniami art. 52 pkt 1 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych. Zgodnie z wyżej powołanym przepisem zwolniono od podatku dochodowego w okresie od 1 stycznia 1993 r. do 31 grudnia 1995 r. dochody

¹ Ustawa z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 1993 r., Nr 90, poz. 416 z późniejszymi zmianami).

² Ustawa z 6 marca 1993 r. o zmianie niektórych ustaw regulujących zasady opodatkowania oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 28, poz. 127).

ze sprzedaży udziałów lub akcji spółek utworzonych w celu oddania tym spółkom do odpłatnego korzystania, na podstawie przepisów o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych, przedsiębiorstwa lub zorganizowanych części mienia przedsiębiorstwa, a także ze sprzedaży akcji dopuszczonych do obrotu publicznego oraz obligacji Skarbu Państwa – z wyjątkiem przypadku, gdy sprzedaż ta jest przedmiotem działalności gospodarczej. W tym samym okresie zostały zwolnione z podatku dochodowego od osób fizycznych dochody z tytułu umorzenia jednostek uczestnictwa w funduszach powierniczych.

Zasygnalizowany wyżej podział przychodów z kapitałów pieniężnych, określony w art. 17 cytowanej ustawy, związany jest z odmiennym sposobem ich opodatkowania. Według postanowień art. 30 ust. 1 pkt 1 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych dochodów (przychodów) uzyskanych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej – z tytułu dyskonta lub oprocentowania papierów wartościowych, a także z dywidend i innych przychodów jako udziału w zyskach osób prawnych – nie łączy się z dochodami (przychodami) z innych źródeł i pobiera się od nich podatek w formie ryczałtu w wysokości 20% uzyskanego przychodu. Tylko w razie opodatkowania dochodów osób fizycznych nie mających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej miejsca zamieszkania albo pobytu znaleźć mogą zastosowanie inne postanowienia, wynikające z umów o zapobieganiu podwójnemu opodatkowaniu, zawarte z krajem będącym miejscem zamieszkania podatnika. Przy dokonywaniu wypłat z tytułu wyżej wymienionych dochodów (przychodów) płatnicy – na podstawie art. 41 ust. 4 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych – są zobowiązani pobierać zryczałtowany podatek dochodowy od dokonywanych wypłat.

Jest to więc korzystna, z punktu widzenia interesu podatnika, forma opodatkowania, ponieważ pozwala mu uniknąć kumulowania dochodów z papierów wartościowych z dochodami z innych źródeł i płać podatek dochodowy według wyższej stawki podatkowej w razie przekroczenia kolejnego progu skali podatkowej. To zryczałtowane opodatkowanie niektórych dochodów z papierów wartościowych można uznać za wyraz swoistego promowania rozwoju prawnej instytucji papierów wartościowych poprzez system podatkowy. Należy jednak podkreślić, iż ryczałtowe opodatkowanie przychodów z papierów wartościowych ma ten rezultat, iż przychód jest tu tożsamy z dochodem, i zgodnie z art. 30 ust. 3 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych zryczałtowany podatek pobiera się bez pomniejszenia przychodu o koszty uzyskania. Odliczenie poniesionych przez podatnika kosztów nie jest możliwe nawet w sytuacji udokumentowania

ich rzeczywistej wysokości³. Wyjątki od tej reguły mogą ewentualnie wprowadzać umowy o zapobieganiu podwójnemu opodatkowaniu w zakresie opodatkowania zagranicznych osób fizycznych w rozumieniu przepisów prawa dewizowego⁴.

Przychody z kapitałów pieniężnych wymienione w art. 17 pkt 2 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych (m.in. z odpłatnego przeniesienia tytułu własności papierów wartościowych) podlegają kumulacji z przychodami podatnika z innych źródeł. Należy je zatem wykazywać dopiero w zeznaniu podatkowym składanym za dany rok podatkowy w ostatecznym terminie do 30 kwietnia następnego roku podatkowego. Kumulowanie dochodów podatnika ze sprzedaży papierów wartościowych (poza zwolnionymi z opodatkowania na mocy art. 52 cytowanej ustawy) z innymi jego dochodami powoduje, że są one opodatkowane nie według określonego ryczału, ale na zasadach ogólnych, wynikających z postanowień art. 27 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych. Można więc przyjąć, że ten odmienny sposób opodatkowania dochodów lub przychodów z papierów wartościowych ma zachęcać podatników do posiadania papierów wartościowych na dłuższy okres i pobierania z nich określonych pożytków a nie do ich szybkiej sprzedaży, czyli do spekulowania na rynku papierów wartościowych, przy czym spekulacja nie jest tu rozumiana w jej potocznym, negatywnym znaczeniu, lecz jako korzystny zakup i korzystna sprzedaż papierów wartościowych.

Wspomniano na wstępie, iż od 1993 r. w przepisach dotyczących podatków dochodowych zawarto określone preferencje dla nabywców obligacji Skarbu Państwa. Wyrazem takich preferencji podatkowych mogą być postanowienia art. 26 ust. 1 pkt 10 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, dodane w wyniku nowelizacji tej ustawy w 1993 r. Na mocy cytowanego przepisu podatnik może sobie odliczyć od podstawy opodatkowania wydatki poniesione w roku podatkowym na nabycie akcji (udziałów) od Skarbu Państwa, a także objęcie akcji (udziałów) w spółce tworzonej w celu oddania tej spółce do odpłatnego korzystania, na podstawie przepisów o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych, przedsiębiorstwa lub zorganizowanych części mienia przedsiębiorstwa albo na zakup obligacji od Skarbu Państwa. Kwota tego odliczenia limitowana jest ustawowo i nie może przekroczyć czterech przeciętnych wynagrodzeń w gospodarce narodowej tzn.

³ B. Brzeziński, M. Kalinowski, *Powszechny podatek dochodowy*, Szczecin 1992, s. 143.

⁴ Ustawa z 15 lutego 1989 r. prawo dewizowe (Dz.U. Nr 6, poz. 33 z późniejszymi zmianami).

przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń z trzeciego kwartału roku poprzedzającego rok podatkowy – ogłaszanych przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego dla celów emerytalnych. Z tego tytułu można było odliczyć z podstawy opodatkowania w 1993 r. kwotę 12 360 000 zł, a w 1994 r. kwotę 16 000 000 zł.

Możliwość skorzystania przez podatnika z wyżej wspomnianego odliczenia uzależniono od spełnienia warunku określonego w art. 15 ust. 6 cytowanej już ustawy z 6 marca 1993 r. Warunek ten to powstrzymanie się podatnika od zbycia zakupionych papierów wartościowych do końca 1995 r. Początkowo pojawiały się wątpliwości dotyczące pojęcia „zbycia”⁵, lecz szybko zostały one wyjaśnione zgodnie z istotą niektórych papierów wartościowych o terminach wykupu przypadających przed końcem 1995 r., np. obligacje państwowej pożyczki jednorocznej. Przedstawienie papierów wartościowych do wykupu w terminach ustalonych w warunkach emisji nie stanowi ich zbycia i nie powoduje utraty prawa do dokonania odliczenia wydatków przeznaczonych na ich zakup. Przez zbycie należy natomiast rozumieć przeniesienie prawa własności papierów wartościowych na rzecz innego podmiotu, np. w drodze sprzedaży, zamiany, darowizny.

W ustawie z 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych⁶ przyjęto odmienne reguły opodatkowania papierów wartościowych. Poniżej zostaną przedstawione tylko najistotniejsze postanowienia dotyczące prezentowanej problematyki. Zgodnie z art. 12 ust. 4 pkt 3 tej ustawy do przychodów nie zalicza się m.in. umorzenia udziałów lub akcji w spółce, zwróconych dopłat wniesionych zgodnie z odrębnymi przepisami – przez udziałowców (akcjonariuszy) spółek, wykupu przez emitenta papierów wartościowych oraz z tytułu umorzenia jednostek uczestnictwa w funduszach powierniczych – w części stanowiącej ich koszt nabycia. Można zatem przyjąć, że otrzymane kwoty przekraczające te wielkości są przychodem i podlegają opodatkowaniu⁷.

W art. 16 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych wymieniono katalog wydatków, których nie uważa się za koszty uzyskania przychodów. Zgodnie z art. 16 ust. 1 pkt 8 i pkt 23 tej ustawy do kosztów uzyskania przychodów nie można zaliczyć wydatków na objęcie lub nabycie udziałów w spółce albo akcji i innych papierów wartościowych, a także wydatków na

⁵ Z. O f i a r s k i, *Obligacje a podatek dochodowy*, „Bank i Kredyt”, 1993, nr 8-9, s. 53.

⁶ Dz.U. z 1993 r., Nr 106, poz. 482 z późniejszymi zmianami.

⁷ S. D z i e r ż y c, *Podatek dochodowy od osób prawnych – komentarz*, Warszawa 1992, s. 33.

nabycie jednostek uczestnictwa w funduszach powierniczych i świadectw udziałowych narodowych funduszy inwestycyjnych. Wydatki takie są jednak kosztem uzyskania przy ustalaniu dochodu ze sprzedaży tych udziałów, wkładów, akcji i innych papierów wartościowych, świadectw udziałowych narodowych funduszy inwestycyjnych oraz umorzenia jednostek uczestnictwa w funduszach powierniczych. Nie uważa się natomiast za koszty uzyskania poniesionych wydatków na wykup obligacji, pomniejszonych o kwotę dyskonta. Wydatki takie mogą być finansowane albo z dochodu po opodatkowaniu, albo z innych środków, którymi dysponuje podatnik.

W art. 17 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych wskazano obszerny katalog przedmiotowych zwolnień od tego podatku. Z omawianą problematyką łączą się postanowienia art. 17 ust. 1 pkt 4a lit. „c” cytowanej ustawy, zwalniające z podatku dochodowego dochody kościelnych osób prawnych z tytułu udziałów w zyskach spółek, których udziałowcami (akcjonariuszami) są *w y ł ą c z n i e* kościelne osoby prawne. Ponadto w art. 17 ust. 1 pkt 9 cytowanej ustawy zwolniono z podatku dochodowego dochody z tytułu udziału w spółce będącej osobą prawną z siedzibą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, wydatkowane w roku podatkowym na nabycie udziałów lub akcji od Skarbu Państwa oraz udziałów (akcji) w spółce tworzonej w celu oddania tej spółce do odpłatnego korzystania – na podstawie przepisów o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych – przedsiębiorstwa albo zorganizowanych części mienia przedsiębiorstwa bądź też na zakup obligacji od Skarbu Państwa.

Jak łatwo zauważyć, w art. 17 ust. 1 pkt 9 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych preferuje się nabycie papierów wartościowych od Skarbu Państwa, a więc ich nabycie na rynku pierwotnym, tj. od emitenta a nie od podmiotów, które wcześniej nabyły skarbowe papiery wartościowe. Zwolnienie od podatku dochodowego, określone w art. 17 ust. 1 pkt 9 omawianej ustawy, uzależniono od dotrzymania warunku wynikającego z postanowień art. 15 ust. 7 cytowanej już ustawy z 6 marca 1993 r. Warunek ten to powstrzymanie się podatnika przed zbyciem papierów wartościowych do końca 1995 r.

Z innych zwolnień przedmiotowych, określonych w art. 17 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, na uwagę zasługują postanowienia art. 17 ust. 1 pkt 19 i 20 tej ustawy. Związane są one z dwoma ważnymi i budzącymi wiele emocji problemami w polskiej gospodarce, a mianowicie

z dokapitalizowaniem niektórych banków⁸ oraz powszechną prywatyzacją⁹. Na mocy cytowanych wyżej przepisów zwolniono z podatku dochodowego w wysokości *n o m i n a l n e j* wartości obligacji skarbowych otrzymanych na podstawie przepisów o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków dla zwiększenia funduszy własnych i rezerw. Omawiane zwolnienie od podatku dochodowego jest tylko jednym z elementów programu restrukturyzacji finansowej banków, zauważalnym w początkowym etapie tego programu, zwolnieniem bowiem nie objęto już odsetek należnych z tytułu oprocentowania tych obligacji.

W punkcie 20 omawianego przepisu ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych z podatku zwolniono dochody narodowych funduszy inwestycyjnych pochodzące z dywidend oraz innych przychodów z tytułu udziału w zyskach osób prawnych mających siedzibę na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Podobnie jak w ustawie o podatku dochodowym od osób fizycznych, także w ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych przyjęto dwa sposoby opodatkowania papierów wartościowych: według zasad ogólnych oraz ryczałtowy. Zgodnie z art. 19 tej ustawy zasadnicza stawka podatkowa w podatku dochodowym od osób prawnych wynosi 40% podstawy opodatkowania – dotyczy m.in. dochodów z tytułu odsetek od obligacji i innych papierów wartościowych. W myśl natomiast postanowień art. 22 cytowanej ustawy podatek dochodowy od dochodów z dywidend oraz innych przychodów z tytułu udziału w zyskach osób prawnych mających siedzibę na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej ustala się w wysokości 20% uzyskanego przychodu (dla osób zagranicznych w rozumieniu przepisów prawa dewizowego może być stosowana inna stawka podatkowa, jeżeli wynika to z umowy w sprawie zapobieżenia podwójnemu opodatkowaniu, zawartej z krajem miejsca siedziby lub zarządu podatnika).

Istotne dla ciężaru podatkowego ponoszonego przez podatnika są postanowienia art. 23 cytowanej ustawy. Uprawniają one podatnika do dokonania określonych odliczeń, a mianowicie kwota podatku uiszczanego od otrzymanych dywidend i innych przychodów z tytułu udziałów w zyskach osób prawnych mających siedzibę w Polsce może być odliczona od kwoty podatku obliczonego według postanowień art. 19 ustawy, tzn. według zasad ogólnych.

⁸ Ustawa z 3 lutego 1993 r. o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. Nr 18, poz. 82).

⁹ Ustawa z 30 kwietnia 1993 r. o narodowych funduszach inwestycyjnych i ich prywatyzacji (Dz.U. Nr 44, poz. 202).

W razie braku możliwości dokonania odliczenia w danym roku podatkowym możliwe jest jego dokonanie w następnych latach podatkowych.

Wspomnieć należy także o okresowym zwolnieniu od podatku dochodowego od osób prawnych, określonym w art. 37 ust. 1 pkt 4 omawianej ustawy. W okresie od 1 stycznia 1993 r. do 31 grudnia 1995 r. zwolniono od tego podatku dochody ze sprzedaży udziałów (akcji) spółek utworzonych w celu oddania tym spółkom do odpłatnego korzystania, na podstawie przepisów o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych, przedsiębiorstwa lub zorganizowanych części mienia przedsiębiorstwa oraz dochody ze sprzedaży akcji dopuszczonych do obrotu publicznego, a także obligacji Skarbu Państwa, z wyjątkiem sytuacji gdy sprzedaż ta jest przedmiotem działalności gospodarczej.

PAPIERY WARTOŚCIOWE A POZOSTAŁE PODATKI

Z pozostałych podatków mogących mieć związek z papierami wartościowymi należy tu wymienić podatek od towarów i usług¹⁰, opłatę skarbową¹¹ oraz podatek od spadków i darowizn¹². Sprzedaż akcji, obligacji lub innych papierów wartościowych nie podlega opodatkowaniu podatkiem od towarów i usług, ponieważ papiery wartościowe nie są towarami w rozumieniu art. 4 pkt 1 ustawy o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym. Usługi związane z obrotem papierami wartościowymi nie mieszczą się w ramach klasyfikacji usług¹³, do której odsyłają postanowienia art. 4 pkt 2 wyżej cytowanej ustawy. Z uwagi na ich specyfikę odrębnie w art. 5 ust. 1 pkt 2 i w art. 16 cytowanej ustawy zaznaczono, że opodatkowaniu podatkiem od towarów i usług podlegają także szeroko ujęte usługi w zakresie pośrednictwa. Wymieniono tu m.in. czynności maklerskie, czynności wynikające z zarządzania funduszami powierniczymi oraz czyn-

¹⁰ Ustawa z 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym (Dz.U. nr 11, poz. 50 z późniejszymi zmianami).

¹¹ Ustawa z 31 stycznia 1989 r. o opłacie skarbowej (Dz.U. Nr 4, poz. 23 z późniejszymi zmianami).

¹² Ustawa z 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (Dz.U. Nr 45, poz. 207 z późniejszymi zmianami).

¹³ *Klasyfikacja Usług*, (Zeszyt Metodyczny GUS, Nr 57), Warszawa 1985.

ności wynikające z umów agencyjnych, zlecenia, pośrednictwa doraźnego, komisju lub inne usługi o podobnym charakterze¹⁴.

W Polsce jedną z naczelných zasad publicznego obrotu papierami wartościowymi jest obowiązek korzystania z pośrednictwa przedsiębiorstw maklerskich¹⁵. Zakup lub sprzedaż papierów wartościowych jest związany z prowizjami maklerskimi oraz innymi opłatami za usługi wykonywane przez przedsiębiorstwa maklerskie. Wysokość prowizji ustalana jest przez poszczególne przedsiębiorstwa maklerskie i pobierana jest tylko od realizowanego zlecenia albo jego części. Prowizja jest ustalana według stawek degresywnych, tzn. wraz ze wzrostem wartości zlecenia prowizja stanowi coraz mniejszą jego część. Jeżeli przedsiębiorstwo maklerskie działa na własny rachunek, to kupuje papiery wartościowe w celu ich dalszego korzystnego odsprzedania, a jego zyskiem jest wtedy różnica między kosztem zakupu tych papierów a dochodem otrzymanym z ich sprzedaży.

Zgodnie z art. 16 ust. 1 pkt 2 ustawy o podatku od towarów i usług oraz podatku akcyzowym podstawę opodatkowania dla prowadzącego przedsiębiorstwo maklerskie, a także zarządzającego funduszami powierniczymi stanowi kwota prowizji lub innych postaci wynagrodzeń za wykonanie usługi, zmniejszona o kwotę podatku. Na mocy §3 rozporządzenia Ministra Finansów z 29 czerwca 1993 r. w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym¹⁶ w okresie do 31 grudnia 1994 r. zwolniono od tego podatku świadczone przez przedsiębiorstwa maklerskie lub przedsiębiorstwa zarządzające funduszami powierniczymi usługi finansowe polegające na obrocie papierami wartościowymi.

Kupno i sprzedaż papierów wartościowych poza obrotem publicznym, np. dokonywane między osobami fizycznymi, podlegają opłacie skarbowej. Na mocy art. 1 ust. 1 pkt 2 ustawy o opłacie skarbowej tej opłacie poddano m.in. umowy sprzedaży oraz zamiany rzeczy i praw majątkowych, a na podstawie art. 1 ust. 1 pkt 3 cytowanej ustawy opłacie skarbowej podlega dokument weksla. Obowiązek uiszczenia opłaty skarbowej ciąży solidarnie na stronach czynności cywilnoprawnej, a jeżeli dana strona jest zwolniona z opłaty, to obowiązek obciąża pozostałe strony takiej czynności. Obowiązek

¹⁴ M. W i e c z o r e k, J. Z u b r z y c k i, *VAT – komentarz*, Wrocław 1993, s. 19.

¹⁵ Art. 1 §2 ustawy z 22 marca 1991 r. prawo o publicznym obrocie papierami wartościowymi i funduszach powierniczych (Dz.U. z 1994 r., Nr 58, poz. 239 z późniejszymi zmianami).

¹⁶ Dz.U. Nr 59, poz. 272 z późniejszymi zmianami.

uiszczenia opłaty skarbowej powstaje z chwilą dokonania czynności cywilnoprawnej, natomiast przy wekslu – z chwilą sporządzenia dokumentu. Podstawę obliczenia opłaty skarbowej przy umowie sprzedaży stanowi wartość rynkowa rzeczy lub praw majątkowych, a przy wekslu – suma wekslowa lub kwota zobowiązania pieniężnego zabezpieczonego wekslem.

Zgodnie z art. 11 ustawy o opłacie skarbowej Minister Finansów, w drodze rozporządzenia, ustala szczegółowy wykaz przedmiotów opłaty skarbowej oraz wysokość stawek opłaty od poszczególnych jej przedmiotów. Obowiązujące w tym zakresie rozporządzenie¹⁷ w §58 ust. 1 pkt 2-3 stanowi, że opłata skarbową od umowy sprzedaży praw majątkowych oraz rzeczy ruchomych wynosi 2%. Opłata skarbową od weksli pobierana jest według określonej kwoty (w 1994 r. było to 1000 zł) od każdego pełnego lub rozpoczętego miliona złotych sumy wekslowej. Natomiast na podstawie §75 ust. 2 rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie opłaty skarbowej zwolniono z tej opłaty weksle wystawione lub akceptowane w związku z obrotem z zagranicą oraz weksle wystawione na zabezpieczenie pożyczek udzielanych z Funduszu Pożyczkowego Zarządu Głównego Inwalidów Wojennych Rzeczypospolitej Polskiej.

Również w przepisach prawnych dotyczących opłaty skarbowej można dostrzec pewne preferencje dla rozwoju publicznego obrotu papierami wartościowymi. Na mocy art. 3 ust. 1 pkt 5 ustawy o opłacie skarbowej zwolniono z tej opłaty sprzedaż papierów wartościowych dokonywaną za pośrednictwem przedsiębiorstw maklerskich, natomiast na podstawie §63 pkt 13 cytowanego wyżej rozporządzenia w sprawie opłaty skarbowej zwolniono z tej opłaty sprzedaż papierów wartościowych podmiotom prowadzącym przedsiębiorstwa maklerskie. Oprócz tego w §63 pkt 14 i pkt 15 cytowanego rozporządzenia generalnie z opłaty skarbowej zwolniono sprzedaż bonów skarbowych emitowanych przez Ministra Finansów oraz sprzedaż bonów pieniężnych Narodowego Banku Polskiego.

Nabywanie papierów wartościowych w drodze darowizny albo spadku podlega opodatkowaniu, jeżeli rynkowa wartość nabytych papierów wartościowych jest wyższa od kwoty wolnej od podatku od spadków i darowizn, określonej odrębnie dla każdej z trzech grup podatkowych, do których zalicza się nabywców w zależności od stopnia pokrewieństwa łączącego ich ze zbywcą papierów wartościowych. Opodatkowaniu podlega nadwyżka wartości ponad

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Finansów z 26 czerwca 1992 r. w sprawie opłaty skarbowej (Dz.U. Nr 53, poz. 253 i z 1993 r. Nr 56, poz. 261).

kwotę wolną od podatku ustaloną dla każdej grupy podatkowej. Ponadto w razie przeznaczenia nabytych wartości na cele mieszkaniowe podatnik korzysta z dodatkowej ulgi podatkowej określonej w art. 3 ustawy o podatku od spadków i darowizn. Kwoty wolne od tego podatku, kwoty ulg oraz stawki podatkowe są okresowo waloryzowane w drodze rozporządzenia Ministra Finansów¹⁸.

UWAGI KOŃCOWE

System opodatkowania papierów wartościowych w Polsce można ocenić jako mocno skomplikowany i chyba mało zrozumiały dla przeciętnego inwestora. Nowelizacja przepisów podatkowych w 1993 r., głównie w zakresie podatków dochodowych, wyraźnie zmierza do preferowania nabywców skarbowych papierów wartościowych zakupujących te papiery na rynku pierwotnym. Druga tendencja zarysowująca się w prezentowanej problematyce to tworzenie bodźców dla rozwoju publicznego obrotu papierami wartościowymi, o czym świadczą zwolnienia podatkowe dla przedsiębiorstw maklerskich w podatku od towarów i usług oraz w opłacie skarbowej.

Dyskusyjne jest proponowanie opodatkowania transakcji dokonywanych na giełdzie papierów wartościowych. Lokata w papiery wartościowe to forma inwestowania, a więc opodatkowanie transakcji zakupu papierów wartościowych jest w rezultacie opodatkowaniem działalności inwestycyjnej. Kto więcej będzie inwestował, ten będzie płacił większe podatki. Może to zahamować dopływ nowych kapitałów na giełdę, a tym samym do spółek już notowanych na giełdzie, a także zwolnić proces wchodzenia na giełdę nowych spółek z powodu braku dostatecznej liczby nabywców ich akcji. W rezultacie polska giełda może przestać się rozwijać, mogą zostać zahamowane procesy przekształceń własnościowych w przedsiębiorstwach państwowych.

Ewentualne opodatkowanie transakcji giełdowych wiąże się także z problemem tajemnicy bankowej stanów i rachunków bankowych. Jak wiadomo, każda transakcja jest ewidencjonowana na rachunku inwestycyjnym posiadacza papierów wartościowych. Pojawiają się liczne wątpliwości, czy rachunek inwestycyjny papierów wartościowych jest rachunkiem bankowym

¹⁸ W drugiej połowie 1994 r. obowiązywało rozporządzenie Ministra Finansów z 20 kwietnia 1994 r. w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o podatku od spadków i darowizn (Dz.U. Nr 35, poz. 230).

w rozumieniu prawa bankowego¹⁹, czy też rachunkiem takim nie jest. Uważa się, że skoro może on być prowadzony przez podmiot inny niż bank (przedsiębiorstwo maklerskie), to nie jest on rachunkiem bankowym²⁰. Nie jest to takie jednoznaczne, domy maklerskie bowiem prowadzone są także przez banki, a ponadto należy pamiętać, że rachunek papierów wartościowych składa się z subkont: pieniężnego, służącego do ewidencji rozliczeń, oraz rachunków poszczególnych papierów wartościowych. Subkonto pieniężne ma wiele cech rachunku bankowego. Ewentualne odprowadzanie kwot potrąconego podatku – obliczanego według określonej stawki – do właściwego urzędu skarbowego pośrednio zawiera informacje o wielkości obrotów na rachunku papierów wartościowych. Urząd skarbowy, w świetle obowiązujących postanowień prawa bankowego, nie jest uprawniony do uzyskiwania takich informacji. Ewentualne opodatkowanie transakcji giełdowych wymaga zatem odpowiednich zmian w zakresie tajemnicy bankowej rachunków bankowych. Ponadto przed ewentualnym opodatkowaniem transakcji giełdowych należy sprecyzować ramy tajemnicy zawodowej, o której mowa jest w ustawie o publicznym obrocie papierami wartościowymi i funduszach powierniczych. Konieczne jest określenie zasad gromadzenia i wykorzystywania informacji zawartych w zeznaniach podatkowych oraz ochrony innych danych o podatniku znajdujących się w dyspozycji organów podatkowych.

L'IMPOSITION DES TITRES EN POLOGNE

R é s u m é

Le marché des titres se développe en Pologne depuis 1990. Le système des impôts influe sur le demande pour les titres. En Pologne, le système des contributions introduit beaucoup de privilèges pour les valeurs (par exemple: l'exemption fiscale des intérêts, l'exemption fiscale des recettes pour vente des obligations). Le plus des privilèges fiscaux introduit une loi d'impôt sur le revenu des personnes physiques. Le système des contributions favorise les

¹⁹ Ustawa z 31 stycznia 1989 r. prawo bankowe (Dz.U. z 1992 r., Nr 72, poz. 359 z późniejszymi zmianami).

²⁰ R. C z e r n i a w s k i, *Sądowa egzekucja z akcji i obligacji*, „Rzeczpospolita”, 1993, nr 186, s. 10.

titres du Trésor (le plus les obligations). Mais, une loi d'impôt sur le revenu des personnes morales moins préfère les titres du Trésor. On peut le dire que nous avons en Pologne deux systèmes des contributions des revenus. Ce sont: le système pour les personnes physiques et le système pour les personnes morales. L'autre division: l'imposition forfaitaire et l'imposition cumulaire ou l'imposition des titres du Trésor et l'imposition les autres valeurs. Les impôts restés n'ont pas d'acceptation pour les valeurs: l'impôts sur le chiffre d'affaires, l'impôt sur les successions et les donations, le droit de timbre.

Résumé par Zbigniew Ofiarski